

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ - ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
Ειδίκευση: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ 2023-2024

Μάθημα: Φορολογικό Δίκαιο
Διδάσκων: Ανδρέας Τσουρουφλής

Εργασία της φοιτήτριας
ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ
Α.Μ. 7340152301016
e-mail: eftychia_p@windowslive.com

Ο ΤΕΚΜΑΡΤΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΦΟΡΟΛΟΓΗΤΕΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Αθήνα, Νοέμβριος 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή – η έννοια του τεκμηρίου.....	3
Εναλλακτικός τρόπος υπολογισμού της ελάχιστης φορολογίας.....	3
Συνταγματικότητα του τεκμαρτού προσδιορισμού του εισοδήματος.....	4
Τεκμήρια προσαύξησης εισοδήματος.....	5
(1) Δαπάνες Διαβίωσης.....	5
(2) Δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων.....	5
(3) Νομολογιακές παραδοχές.....	6
Άρθρο 32 περ. β΄: τεκμήριο «πόθεν έσχες».....	7
Δαπάνες που δεν λαμβάνονται υπ' όψιν για τον υπολογισμό του συνολικού τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογουμένου.....	7
Κάλυψη η περιορισμός του τεκμαρτού εισοδήματος με επίκληση των ποσών του άρθρου 34 παρ. 2 ΚΦΕ.....	8
Προσδιορισμός του εισοδήματος συζύγων (περίπτωση κοινής και χωριστής δήλωσης φόρου εισοδήματος).....	9
Βήματα ελέγχου για τη διενέργεια τεκμαρτού προσδιορισμού του εισοδήματος.....	10
Βιβλιογραφία.....	12

Ο ΤΕΚΜΑΡΤΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΦΟΡΟΛΟΓΗΤΕΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Εισαγωγή – η έννοια του τεκμηρίου

Με τον όρο *τεκμήριο* εννοείται η συναγωγή συμπεράσματος ως προς την ύπαρξη ενός άγνωστου γεγονότος που προέρχεται από την απόδειξη ενός άλλου γνωστού πραγματικού γεγονότος (έμμεση απόδειξη). Αντίστοιχα, *τεκμαρτός προσδιορισμός του εισοδήματος* είναι εκείνος σύμφωνα με τον οποίο το φορολογητέο εισόδημα δεν προσδιορίζεται άμεσα από τα στοιχεία που εκδηλώνουν το πραγματικό ύψος του εισοδήματος, αλλά με βάση στοιχεία που εκδηλώνουν το ύψος του εισοδήματος έμμεσα¹, τεκμαρτώς. Τέτοια στοιχεία μπορεί να είναι η κατοχή ή η αγορά ορισμένων περιουσιακών στοιχείων, από την οποία ο νομοθέτης τεκμαίρει την ύπαρξη εισοδήματος ορισμένου ύψους. Η μέθοδος αυτή προσδιορισμού του εισοδήματος προβλέπεται στα άρθρα 30 – 34 του Ν. 4172/2013. Στόχος των φορολογικών τεκμηρίων είναι η σύλληψη της πραγματικής φορολογητέας ύλης και κατά συνεκδοχή, η πάταξη της φοροδιαφυγής, που αποτελεί κίνδυνο για την είσπραξη των δημοσιονομικών εσόδων και παράβαση δυσχερώς εντοπίσιμη και αντιμετωπίσιμη για τη Φορολογική Αρχή.

Με τις διατάξεις των άρθρων 30 έως 34 του Ν. 4172/2013 (Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος, εφεξής ΚΦΕ) προβλέπεται τρόπος τεκμαρτού προσδιορισμού του εισοδήματος των φυσικών προσώπων, κατ' αντιστοιχία των όσων προέβλεπε προηγουμένως ο Ν. 2238/1994 [εφεξής π.ΚΦΕ (παλαιός ΚΦΕ)] στα άρθρα 15 έως 19. Οι διατάξεις του ΚΦΕ (Ν. 4172/2013) δεν έχουν απασχολήσει ακόμη ιδιαίτερα τη νομολογία, δεδομένου ότι ακόμη και σήμερα οι περισσότεροι φορολογικοί έλεγχοι ανάγονται σε διαχειριστικές περιόδους προ της 1.1.2014², δια τούτο θα ακολουθήσει μία αντιπαραβολική παράθεση των διατάξεων του παλαιού και του νέου Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος προκειμένου περί εναλλακτικού τρόπου προσδιορισμού του εισοδήματος που φορολογείται, ώστε να αξιοποιηθούν και οι νομολογιακές παραδοχές καθ' ερμηνεία του παλαιού ΚΦΕ, επί ζητημάτων ως προς τα οποία ο νέος ΚΦΕ περιλαμβάνει όμοια ρύθμιση, και ως εκ τούτου παραμένουν ισχυρές.

Εναλλακτικός τρόπος υπολογισμού της ελάχιστης φορολογίας

Σύμφωνα με τα όσα διαλαμβάνει η παράγραφος 1 του άρθρου 30 ΚΦΕ, φορολογούμενος που υπόκειται σε φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων **υποβάλλεται σε εναλλακτική ελάχιστη φορολογία όταν το τεκμαρτό εισόδημά του είναι υψηλότερο από το συνολικό εισόδημά του**. Το δε **τεκμαρτό εισόδημά** υπολογίζεται με βάση τις δαπάνες διαβίωσης του φορολογούμενου και των εξαρτώμενων μελών του, κατά τα οριζόμενα στα άρθρα 31 και 34 (άρθρο 30 παρ. 2 ΚΦΕ), ενώ ως **συνολικό εισόδημα** νοείται το συνολικό ποσό του φορολογητέου εισοδήματος κατά την έννοια του άρθρου 7 ΚΦΕ που αποκτά ο

¹ Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν.4172/2013), κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Δ' έκδοση), σελ. 415

² Έναρξη ισχύος του Ν. 4172/2013, άρθρο 72 παρ. 1 του αυτού νόμου.

φορολογούμενος και τα εξαρτώμενα μέλη του από τις τέσσερις κατηγορίες ακαθάριστων εσόδων που αναγνωρίζονται στο άρθρο 7 του ΚΦΕ (άρθρο 30 παρ. 3 ΚΦΕ)³.

Έτσι λοιπόν, σε περίπτωση που το τεκμαρτό εισόδημα υπερβαίνει το συνολικό φορολογητέο (πραγματικό) εισόδημα, προστίθεται σε αυτό (στο πραγματικό) η διαφορά μεταξύ του τεκμαρτού και του πραγματικού εισοδήματος και το ποσό αυτό φορολογείται κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στο άρθρο 34 παρ. 1 ΚΦΕ (άρθρο 30 παρ. 1 τελ. εδ. ΚΦΕ).

Υπό το προϊσχύσαν δίκαιο, το άρθρο 15 π.ΚΦΕ όριζε ότι σε περίπτωση που το συνολικό ποσό ορισμένων δαπανών του φορολογούμενου και των προσώπων που συνοικούν με αυτόν και τον βαρύνουν, οι οποίες προσδιορίζονται συγκεκριμένα στα άρθρα 16 και 17 π.ΚΦΕ, είναι ανώτερο από το συνολικό καθαρό εισόδημα που προκύπτει από την άθροιση των καθαρών εισοδημάτων από τις πηγές Α' έως Ζ' που διενεργείται σύμφωνα με το άρθρο 4 π.ΚΦΕ, το συνολικό φορολογητέο εισόδημα του φορολογούμενου προσδιορίζεται, κατ' εξαίρεση, με βάση τις ανωτέρω δαπάνες των άρθρων 16 και 17 και όχι με βάση το πραγματικό εισόδημα που δήλωσε ο φορολογούμενος ή προέκυψε από τον έλεγχο της φορολογικής αρχής. Η κατά διαφορετική διατύπωση, προσδιορίζεται με βάση «αντικειμενικές δαπάνες και υπηρεσίες», όπως τιτλοφορείται το άρθρο υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς σε αντιπαραβολή με τον «εναλλακτικό τρόπο» του νέου καθεστώτος.

Συνταγματικότητα του τεκμαρτού προσδιορισμού του εισοδήματος

Το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει κρίνει, όσον αφορά το ζήτημα συνταγματικότητας του τεκμαρτού προσδιορισμού του εισοδήματος, ότι όπως συνάγεται από τη διάταξη 78 παρ. 1 του Συντάγματος, με την οποία καθορίζονται περιοριστικά τα στοιχεία που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο φορολόγησης (εισόδημα, περιουσία, δαπάνες, συναλλαγές) ως μαρτυρούντα φοροδοτική ικανότητα, να μην ο κοινός νομοθέτης δεν εμποδίζεται, κατ' αρχήν, να θεσπίσει τρόπους τεκμαρτού προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης, οφείλει όμως και στην περίπτωση αυτή να αποβλέπει στη φορολόγηση πράγματι υφιστάμενων, κατά τ' ανωτέρω, στοιχείων, καταστρώνοντας προς τούτο τεκμήρια αφ' ενός μεν συνάδοντα με τα διδάγματα της κοινής πείρας, αφ' ετέρου δε μαχητά για τον φορολογούμενο (**ΣτΕ 7μ 2826/2016, 5η σκέψη**). Τα κριτήρια που αποτελούν τη βάση του τεκμηρίου απόκτησης εισοδήματος οφείλουν να είναι γενικά και αντικειμενικά και να τελούν σε συνάφεια προς το αντικείμενο της ρύθμισης, να μην αφίστανται των δεδομένων της κοινής πείρας και να στηρίζουν το συμπέρασμα του τεκμηρίου· τα επίμαχα τεκμήρια εφόσον δεν θεσπίζονται ρητώς ως αμάχητα, θεωρούνται κατά γενική αρχή του διοικητικού δικαίου μαχητά και συνεπώς δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του κατοχυρωμένου από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος δικαιώματος δικαστικής προστασίας (σε συνάφεια με το υπό εξέταση ζήτημα η **ΣτΕ ΟΛ. 2527/2013, σκέψη 14**).

³ Από τη ρύθμιση εξαιρούνται οι αλλοδαποί διπλωματικοί ή προξενικοί εκπρόσωποι, κάθε φυσικό πρόσωπο που εργάζεται σε πρεσβεία, διπλωματική αποστολή, προξενείο, ή αποστολή αλλοδαπού κράτους για τη διεκπεραίωση κρατικών υποθέσεων που είναι πολίτης του εν λόγω κράτους και κάτοχος διπλωματικού διαβατηρίου, καθώς και κάθε φυσικό πρόσωπο που εργάζεται σε θεσμικό όργανο της ΕΕ ή Διεθνούς Οργανισμού που έχει εγκατασταθεί βάσει διεθνούς συνθήκης την οποία εφαρμόζει η Ελλάδα (άρθρο 30 παρ. 4 ΚΦΕ).

Τεκμήρια προσαύξησης εισοδήματος

(1) Δαπάνες Διαβίωσης

Στο άρθρο 31 ΚΦΕ προσδιορίζονται ορισμένες αντικειμενικές δαπάνες και υπηρεσίες βάσει των οποίων και μόνο ο νομοθέτης τεκμαίρει ότι ο φορολογούμενος πραγματοποίησε εντός του έτους ένα ορισμένο ύψος δαπάνης το οποίο αντιστοιχεί σε ορισμένο εισόδημα. Το ύψος της τεκμαρτής δαπάνης υπολογίζεται με διάφορα κριτήρια, κατά περίπτωση· με βάση τα τετραγωνικά μέτρα και την τιμή ζώνης της περιοχής στην οποία βρίσκεται το ακίνητο (31 παρ. 1, περ. α), με βάση τα κυβικά ενός επιβατικού αυτοκινήτου ιδιωτικής χρήσης (31 παρ. 1, περ. γ), με βάση τις δαπάνες που καταβάλλονται για ιδιωτικά σχολεία (31 παρ. 1, περ. δ), οικιακό προσωπικό (31 παρ. 1, περ. ε), τις δαπάνες που προκύπτουν από κατοχή ή κυριότητα σκαφών αναψυχής ιδιωτικής χρήσης (31 παρ. 1, περ. στ), όπως και αεροσκαφών, ελικοπτέρων και ανεμοπτέρων (31 παρ. 1, περ. ζ), την ετήσια αντικειμενική δαπάνη εξωτερικής δεξαμενής κολύμβησης βάσει επιφάνειας (31 παρ. 1, περ. η).

Στη δε περίπτωση θ' του ίδιου άρθρου (31 παρ. 1 ΚΦΕ) καθορίζεται η ελάχιστη ετήσια αντικειμενική δαπάνη προκειμένου περί άγαμου φορολογούμενου (ή έγγαμου που δεν υποβάλλει κοινή δήλωση εισοδήματος) στο ποσό των 3.000 €, προκειμένου δε περί συζύγων που υποβάλλουν κοινή δήλωση, στο ποσό των 5.000 €. Το ποσό αυτό προστίθεται στα λοιπά τεκμήρια των άρθρων 31 και 32 ΚΦΕ. Εάν δεν προκύπτει τεκμαρτό εισόδημα ή προκύπτει κατώτερο των ως άνω ποσών, ο φορολογούμενος φορολογείται για το τεκμαρτό εισόδημα αυτού του ελάχιστου ύψους.

Το επισφαλές του ως άνω υπολογισμού βάσει τεκμηρίων καλύπτεται με τη *δυνατότητα αμφισβήτησης* του τεκμαρτώς προσδιορισθέντος φορολογητέου ποσού που παρέχει η παράγραφος 2 του άρθρου 31 ΚΦΕ, με επίκληση (και προσκόμιση) πρόσφορων αποδεικτικών στοιχείων που δικαιολογούν το μικρότερο ποσό δηλωθείσας δαπάνης (λχ λόγω εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, άρθρο 31, παρ. 2, περ. β'). Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η διαφάνεια του συστήματος των αντικειμενικών κριτηρίων⁴. Τέλος, με τη χρήση της λέξης «ιδίως» στη διατύπωση του άρθρου 31 παρ. 2 ΚΦΕ («το ετήσιο συνολικό ποσό (...) μπορεί να αμφισβητηθεί (...) εφόσον αποδεικνύεται από περιστατικά ή στοιχεία (...) τέτοια περιστατικά συντρέχουν ιδίως στο πρόσωπο των υπόχρεων, οι οποίοι:..») γίνεται φανερό πως η απαρίθμηση ιδιοτήτων που δικαιολογούν αμφισβήτηση δεν είναι περιοριστική, αλλά ενδεικτική⁵.

(2) Δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων

Δαπάνες που διενεργούνται για την απόκτηση περιουσιακών στοιχείων τεκμαίρεται ότι αποτελούν εισόδημα του φορολογούμενου, για το έτος εντός του οποίου πραγματοποιήθηκαν (και μόνο για το έτος απόκτησής τους σε αντίθεση με τις δαπάνες του άρθρου 31 ΚΦΕ) και προστίθενται επίσης στις δαπάνες του άρθρου 31 ΚΦΕ.

Οι δαπάνες που λογίζονται ως δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων απαριθμούνται στο άρθρο 32 ΚΦΕ.

⁴ Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4172/2013.

⁵ Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν.4172/2013), κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Δ' έκδοση), σελ. 434.

Λιγότερο επισφαλής κρίνεται ο εν λόγω τρόπος τεκμαρτού υπολογισμού του φορολογητέου εισοδήματος, δεδομένου του ότι ο νομοθέτης τεκμαίρει την ύπαρξη εισοδήματος τουλάχιστον ίσου με το ποσό που καταβλήθηκε εντός ενός έτους για την απόκτηση ενός συγκεκριμένου περιουσιακού στοιχείου.

(3) Νομολογιακές παραδοχές

Οι αντίστοιχες με τα άρθρα 31 και 32 ΚΦΕ ρυθμίσεις υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς (άρθρα 16 και 17 π.ΚΦΕ) έχουν αποτελέσει αντικείμενο δικαστικής ερμηνείας με ενδιαφέρουσες νομολογιακές παραδοχές.

Τα τεκμήρια των άρθρων 16 και 17 π.ΚΦΕ εφαρμόζονται μόνο επί προσώπων που αποτελούν υποκείμενα του φόρου εισοδήματος λόγω της συνδρομής των σχετικών προϋποθέσεων (πηγή εισοδήματος ή κατοικία στην Ελλάδα) κατ' άρθρο 2 π.ΚΦΕ, αντιθέτως, στην περίπτωση προσώπου για το οποίο δεν έχει συντρέξει καμία από τις προϋποθέσεις που θα το καθιστούσε υποκείμενο φόρου εισοδήματος, μόνο το γεγονός ότι έχει προβεί σε δαπάνη για την αγορά ακινήτου στην Ελλάδα δεν αρκεί για να εφαρμοσθεί επ' αυτού το τεκμήριο, εφ' όσον αυτό θα ήταν αντίθετο τόσο προς στο γράμμα των εν λόγω διατάξεων, όσο και προς τη λογική κατάσταση του συγκεκριμένου τεκμηρίου. Γιατί, με δεδομένη την έλλειψη γενεσιουργού αιτίας παραγωγής εισοδήματος φορολογητέου στην Ελλάδα, μόνη η πιο πάνω δαπάνη δεν θα μπορούσε κατά κοινή πείρα να θεμελιώσει συμπέρασμα για την ύπαρξη τέτοιου εισοδήματος, με διάφορο το ζήτημα της κατά το άρθρο 61 π.ΚΦΕ υποχρέωσης υποβολής δήλωσης, μεταξύ άλλων, για όσους αγοράζουν ακίνητα ή έχουν στην κατοχή τους αυτοκίνητα. Η διάταξη αυτή υποχρεώνει μεν τους διοικούμενους σε παροχή πληροφοριών που θα μπορούσαν να έχουν φορολογικό ενδιαφέρον για λόγους δημοσίου συμφέροντος, ουδόλως όμως μεταβάλλει τις ουσιαστικές ρυθμίσεις του νόμου για τα υποκειμενικά και αντικειμενικά στοιχεία της φορολογικής ενοχής, μη διευρύνουσα, ειδικότερα, το πεδίο των κατά το άρθρο 2 υποκειμένων του φόρου. **(ΣτΕ 7μ 1841/2015 σκέψη 5, ΣτΕ 1973/2015 σκέψη 6, ΣτΕ160/2017 σκέψη 6, ΣτΕ 2570/2018, σκέψη 4)**. Περαιτέρω, και σε σύνδεση με τα ανωτέρω διαλαμβανόμενα, έχει κριθεί ότι τα τεκμήρια αυτά εφαρμόζονται επί προσώπων που, μολονότι δεν είναι κάτοικοι Ελλάδος, θεωρούνται ωστόσο υποκείμενα του ΚΦΕ, διότι πραγματοποιούν εισόδημα στην Ελλάδα (άρθρο 2, παρ. 1 εδ. β' ΚΦΕ), καθώς ο προσδιορισμός του φορολογητέου εισοδήματος φυσικών προσώπων κατά το σύστημα τεκμαρτού προσδιορισμού γίνεται από την φορολογική αρχή επί τη βάση της υποβαλλόμενης δήλωσης με την προσαύξηση του δηλωθέντος εισοδήματος, η προσαύξηση δε του εισοδήματος και το συναφώς εκδιδόμενο εκκαθαριστικό σημείωμα δύναται να στηριχθεί όχι μόνο στο περιεχόμενο αυτής ταύτης της δήλωσης, αλλά και στα πραγματικά περιστατικά και στοιχεία που δηλώνονται μέσω των εντύπων που συνυποβάλλονται κατά νόμο μετ' αυτής (όπως το Ε9), τα οποία αποτελούν αδιαίρετη ενότητα με αυτήν (άρα και δυνάμει των τεκμηρίων των άρθρων 16 και 17 π.ΚΦΕ) **(ΣτΕ 160/2017, σκέψη 7)**.

Ως πράγματι καταβαλλόμενο για την αγορά μη εισηγμένων στο Χρηματιστήριο μετοχών (άρθρο 17 περ. β' π.ΚΦΕ) χρηματικό ποσό θεωρείται το αληθές τίμημα που καταβάλλει ο φορολογούμενος για την αγορά αυτή. Ως αληθές τίμημα νοείται καταρχήν το αναγραφόμενο στο οικείο συμφωνητικό πώλησης των μετοχών εκτός εάν αποδειχθεί από τη φορολογική αρχή με συγκεκριμένα στοιχεία ότι το πράγματι συμφωνηθέν είναι ανώτερο από αυτό που αναγράφεται στο πωλητήριο συμφωνητικό. Τέτοιο στοιχείο αποτελεί, πάντως, η πραγματική αξία πώλησης των μετοχών, η οποία προσδιορίζεται με βάση κάθε

πρόσφορο κατά τους κανόνες της οικονομικής και λογιστικής επιστήμης στοιχείο, διότι μπορεί να θεωρηθεί, κατά κοινή πείρα, ότι πράγματι καταβλήθηκε το ποσό που αντιστοιχεί στην αξία αυτή. Ωστόσο, ο φορολογούμενος έχει τη δυνατότητα να αποδείξει, με κάθε νόμιμο μέσο ότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το αναγραφόμενο στο πωλητήριο συμφωνητικό ποσό, έστω και αν είναι κατώτερο της πραγματικής αξίας των μετοχών, είναι το πράγματι καταβληθέν τίμημα **(ΔΕΦΘεσσ. 2334/2017)**.

Έχει κριθεί επίσης ότι το άρθρο 16 π.ΚΦΕ δεν έχει εφαρμογή επί αυτοκινήτων τύπου JEEP που χρησιμοποιούνται ως φορτηγά και όχι ως επιβατικά, όπως σαφώς ορίζει η διάταξη **(ΣτΕ 3710/2012, σκέψη 4)**.

Ως δευτερεύουσα κατοικία κατά την έννοια του άρθρου 16 π.ΚΦΕ δεν νοείται κατ' αρχήν η διαμονή σε ξενοδοχείο: ως «δευτερεύουσα κατοικία» κατά την στενώς ερμηνευτέα -λόγω του εξαιρετικού χαρακτήρα της- αυτή διάταξη, νοείται χώρος, βασικό χαρακτηριστικό του οποίου αποτελεί, μεταξύ άλλων, ότι η οργάνωση, συντήρηση και λειτουργία του για την εξυπηρέτηση των βιοτικών δραστηριοτήτων των προσώπων στα οποία αναφέρεται ο νόμος γίνεται πάντως, με μέριμνα και ευθύνη των ιδίων, χαρακτηριστικό που ελλείπει, κατ' αρχήν, από τη διαμονή σε ξενοδοχείο **(ΣτΕ 2366/2012, σκέψη 7)**.

Η φορολογική αρχή είναι εκείνη που φέρει το βάρος απόδειξης της πραγματικής βάσης του τεκμηρίου του άρθρου 16 π.ΚΦΕ για το εάν το υποκείμενο σε φορολογία είναι κύριος ή κάτοχος του περιουσιακού στοιχείου που συνιστά τεκμήριο **(ΔΕΦΑΘ. 6143/2013)**.

Άρθρο 32 περ. β': τεκμήριο «πόθεν έσχες»

Το τεκμήριο αγοράς επιχειρήσεων που ίσχυε δυνάμει του άρθρου 17 περ. β' του π.ΚΦΕ καταργήθηκε με το άρθρο 4 παρ. 10 του Ν. 3091/2002, για λόγους τόνωσης της επιχειρηματικότητας και της ενίσχυσης της αγοράς⁶. Με το άρθρο 32 περ. β' ΚΦΕ, και παραβλέποντας τις συνθήκες της εθνικής οικονομίας, που εξακολουθούν να δημιουργούν ένα ανασφαλές περιβάλλον για τον μέσο επιχειρηματία, και την ακόμα υφιστάμενη ανάγκη ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, προβλέφθηκε και πάλι με τη διάταξη του άρθρου 32 περ. β' ΚΦΕ τεκμήριο «πόθεν έσχες» για την αγορά επιχειρήσεων ή σύσταση ή αύξηση του κεφαλαίου επιχειρήσεων που λειτουργούν με τη μορφή ατομικής επιχείρησης ή ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρίας ή ανώνυμης εταιρίας ή εταιρίας περιορισμένης ευθύνης ή ιδιωτικής κεφαλαιουχικής εταιρίας ή κοινωνίας ή κοινοπραξίας ή αστικής εταιρίας ή για την αγορά εταιρικών μερίδων ή χρεογράφων γενικώς.

Δαπάνες που δεν λαμβάνονται υπ' όψιν για τον υπολογισμό του συνολικού τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογούμενου

Στο άρθρο 33 ΚΦΕ προσδιορίζονται ορισμένες δαπάνες διαβίωσης ή απόκτησης περιουσιακών στοιχείων οι οποίες δεν υπολογίζονται ή υπολογίζονται μειωμένες για την εξεύρεση του συνολικού τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογούμενου (π.χ. επιβατικό αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσης αναπήρου). Οι δαπάνες που αναφέρονται στο άρθρο αυτό δεν

⁶ Εισηγητική έκθεση του Ν. 3091/2002.

συνυπολογίζονται ή συνυπολογίζονται μειωμένες για την εξεύρεση του συνολικού τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογούμενου.

Κάλυψη ή περιορισμός του τεκμαρτού εισοδήματος με επίκληση των ποσών του άρθρου 34 παρ. 2 ΚΦΕ

Σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ. 2 ΚΦΕ, η Φορολογική Διοίκηση κατά τον προσδιορισμό του τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογούμενου υποχρεούται να λάβει υπ' όψιν τα αναγραφόμενα στη δήλωση χρηματικά ποσά, τα οποία αποδεικνύονται από νόμιμα παραστατικά στοιχεία (βάρος απόδειξης φέρει ο φορολογούμενος) και με τα οποία καλύπτεται ή περιορίζεται η διαφορά μεταξύ τεκμαρτού και πραγματικού εισοδήματος. Θεμελιώδης αρχή για την κάλυψη ή τον περιορισμό δαπάνης με χρηματικά ποσά που προέρχονται από τη διάθεση περιουσιακών στοιχείων είναι να μη γίνεται ξανά επίκληση κάποιου ποσού⁷. Στο β' εδάφιο της ίδιας παραγράφου προσδιορίζονται ενδεικτικώς ορισμένα ποσά των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση προς κάλυψη ή περιορισμό της διαφοράς αυτής.

Κατά την ενδεικτική απαρίθμηση του άρθρου 34 παρ. 2 ΚΦΕ, τα ποσά αυτά είναι:

Α) πραγματικά εισοδήματα τα οποία αποκτήθηκαν από τον φορολογούμενο, τη σύζυγό του και τα πρόσωπα που τους βαρύνουν και τα οποία απαλλάσσονται από το φόρο ή φορολογούνται με ειδικό τρόπο σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις.

Β) Χρηματικά ποσά που δεν θεωρούνται εισοδήματα κατά τις ισχύουσες διατάξεις.

Γ) Χρηματικά ποσά που προέρχονται από τη διάθεση περιουσιακών στοιχείων.

Δ) Εισαγωγή συναλλάγματος, που δε εκχωρείται υποχρεωτικά στην Τράπεζα της Ελλάδος, εφόσον δικαιολογείται η απόκτησή του στην αλλοδαπή.

Ε) Δάνεια τα οποία έχουν ληφθεί και αποδεικνύονται με έγγραφα στοιχεία που φέρουν βέβαιη χρονολογία.

ΣΤ) Δωρεά ή γονική παροχή χρηματικών ποσών για την οποία η οικεία φορολογική δήλωση έχει υποβληθεί μέχρι τη λήξη του έτους στο οποίο πραγματοποιήθηκε η σχετική δαπάνη.

Ζ) Ανάλωση κεφαλαίου που αποδεδειγμένα έχει φορολογηθεί κατά τα προηγούμενα έτη ή νόμιμα έχει απαλλαγεί από το φόρο.

Περαιτέρω έχουν κριθεί για την αντίστοιχης διατύπωσης διάταξη του π.ΚΦΕ, 19 παρ. 2 τα ακόλουθα.

Για την κάλυψη τεκμηρίου με δάνειο κατ' άρθρον 19 π.ΚΦΕ αρκεί η χορήγησή του να προκύπτει από σχετικές εγγραφές στα τηρούμενα βιβλία εμπορικής επιχείρησης, ενώ δεν είναι δυνατή η κάλυψη ή ο περιορισμός τεκμηρίου του ενός συζύγου με συμπληρωματική δήλωση δανείου που λήφθηκε από τον έτερο σύζυγο, εφόσον δεν είχε υποβληθεί κοινή αρχική δήλωση **(ΣτΕ 4969/2012)**.

---

⁷ Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν.4172/2013), κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Δ' έκδοση), σελ. 467

Για την κάλυψη τεκμηρίων με δάνειο κατ' άρθρο 19 π.ΚΦΕ αρκεί το έγγραφο που αποδεικνύει τη λήψη του δανείου να φέρει βέβαιη χρονολογία, κατά τα γενικώς ισχύοντα, δηλαδή μεταξύ άλλων, κατά τις διατάξεις του άρθρου 446 ΚΠολΔ, με τη θεώρησή του από οποιοδήποτε δημόσιο υπάλληλο, αρμόδιο κατά τον νόμο, ενώ δεν απαιτείται το έγγραφο να είναι χαρτοσημασμένο **(ΣτΕ 1530/2009, σκέψη 4)**.

Για την κάλυψη τεκμηρίων κατά το άρθρο 19 π.ΚΦΕ με ποσά που εισπράχθηκαν από διάθεση περιουσιακού στοιχείου δεν απαιτείται να έχει ολοκληρωθεί η εκπαιητική δικαιοπραξία και να έχει μετεγγραφεί το μεταβιβαστικό συμβόλαιο, αρκεί η αποδεδειγμένη είσπραξη του συνολικού τιμήματος ή μέρους αυτού, να στηρίζεται σε νόμιμα παραστατικά στοιχεία που να αποδεικνύουν, τουλάχιστον, την κατάρτιση της υποσχετικής δικαιοπραξίας (λ.χ. προσύμφωνο). Το κατ' αυτόν τον τρόπο αποδεδειγμένα εισπραχθέν τίμημα αποτελεί εισόδημα, το οποίο ο φορολογούμενος δύναται να επικαλεσθεί προς κάλυψη διαφοράς τεκμαρτής δαπάνης, χωρίς να απαιτείται, στα πλαίσια της φορολογίας εισοδήματος, η ολοκλήρωση της εκπαιητικής δικαιοπραξίας και η μεταγραφή του οριστικού μεταβιβαστικού συμβολαίου, σύμφωνα με τις διατάξεις του ΑΚ, προκειμένου να θεωρηθεί ότι έχει ολοκληρωθεί η μεταβίβαση του εμπραγμάτου δικαιώματος στο ακίνητο **(ΣτΕ 1131/2010, σκέψη 2)**.

Η κάλυψη διαφοράς τεκμαρτής δαπάνης είναι εφικτή με επίκληση χρηματικού ποσού από διάθεση (ρευστοποίηση) ομολόγων και γενικά τίτλων διαπραγματεύσιμων στο Χρηματιστήριο, η αγορά των οποίων δεν αποτελούσε τεκμήριο· ως ποσό μπορεί να επικαλεσθεί ο φορολογούμενος για να καλύψει τη διαφορά του δηλωθέντος εισοδήματος και της τεκμαρτής δαπάνης είναι κατ' αρχήν η υπεραξία από τη ρευστοποίηση των τίτλων αυτών, η διαφορά δηλαδή μεταξύ τιμής πώλησης και τιμής αγοράς, ωστόσο για να μπορέσει να επικαλεσθεί ο φορολογούμενος και την ονομαστική αξία αυτών ως ποσό που δικαιολογεί τη διαφορά μεταξύ τεκμαρτού και πραγματικού εισοδήματος, πρέπει η αγορά και η εκποίηση των τίτλων αυτών να μην έγινε στο ίδιο οικονομικό έτος, αντίθετη άποψη θα προσέκρουε στην αρχή αυτοτέλειας των χρήσεων **(ΣτΕ 4864/2013, σκέψη 3)**.

Τέλος, η παράγραφος 4 του άρθρου 34 ΚΦΕ, ορίζει πως υπόκεινται σε κυρώσεις και πρόστιμα (με παραπομπή στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας), οι φορολογούμενοι που δεν αναγράφουν ή που αναφέρουν ανακριβώς στη δήλωσή τους, τα στοιχεία που αφορούν στις δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων και στον προσδιορισμό της ετήσιας συνολικής δαπάνης διαβίωσης.

Προσδιορισμός του εισοδήματος συζύγων (περίπτωση κοινής και χωριστής δήλωσης φόρου εισοδήματος)

Αν και οι δύο σύζυγοι έχουν τεκμαρτή δαπάνη, η οποία συνολικά και για τους δύο συζύγους υπερβαίνει το φορολογούμενο εισόδημα, στην περίπτωση που η συνολική δαπάνη του ενός συζύγου είναι μεγαλύτερη από το εισόδημα που δηλώθηκε από αυτόν και τα εξαρτώμενα μέλη του και η διαφορά που προκύπτει δεν καλύπτεται με τα ποσά του άρθρου 34 παρ. 2 που δηλώνονται από τον ίδιο σύζυγο, τότε η διαφορά αυτή ή το υπόλοιπο αυτής μπορεί να καλυφθεί με τα ποσά της ίδιας παραγράφου του άλλου συζύγου⁸.

⁸ Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν.4172/2013), κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Δ' έκδοση), σελ. 469, σε ανάλυση της Εγκυκλίου ΠΟΛ 1076/2015.

Όταν και στους δύο συζύγους η διαφορά δεν καλύπτεται, τότε για τον καθένα σύζυγο λαμβάνεται υπόψη η διαφορά που προκύπτει από τις δαπάνες του.

Δεδομένου ότι από το φορολογικό έτος 2018 παρέχεται η δυνατότητα στους συζύγους να υποβάλλουν χωριστή δήλωση φόρου εισοδήματος⁹, το άρθρο 34 παρ. 2 ζ' ΚΦΕ απέκτησε πλέον νέο εδάφιο, σύμφωνα με το οποίο, σε περίπτωση χωριστών δηλώσεων των συζύγων, το ποσό των τεκμαρτών δαπανών που θα μειώσουν την ανάλωση σχηματισθέντος κεφαλαίου, στις περιπτώσεις που δεν υπάρχουν αντικειμενικές δαπάνες που να προσδιορίζουν το εισόδημα του άρθρου 31, δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το ποσό των 3.000 ευρώ για κάθε σύζυγο (ενώ προηγουμένως το κατώτερο αυτό ποσό οριζόταν, προκειμένου περί έγγαμων, μόνο στο ποσό των 5.000 ευρώ, δεδομένου ότι η δήλωση θα ήταν αποκλειστικώς κοινή).

Περαιτέρω, έχουν προστεθεί δύο νέα εδάφια στη παράγραφο 2 του άρθρου 34 ΚΦΕ, σύμφωνα με τα οποία, σε περίπτωση χωριστών δηλώσεων, για την κάλυψη ή τον περιορισμό της διαφοράς που προκύπτει από τις διατάξεις του άρθρου 34, λαμβάνονται υπόψη τα χρηματικά ποσά που αναγράφονται στη δήλωση φόρου, όπως αυτά δηλώνονται από τον κάθε σύζυγο χωριστά. Οι δε αντικειμενικές δαπάνες του άρθρου 32 ΚΦΕ, καθώς και οι δαπάνες του άρθρου 31 ΚΦΕ, που αφορούν τον κάθε σύζυγο, τον βαρύνουν ατομικά, ενώ για τα εξαρτώμενα μέλη εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 5 ΚΦΕ¹⁰. Η ρύθμιση αυτή καθιστά ασαφές το εάν για την κάλυψη της διαφοράς μεταξύ δηλωθέντος και τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογούμενου λαμβάνονται υπόψη, όχι μόνο τα ατομικά του εισοδήματα, αλλά και τα εισοδήματα του/της συζύγου και των εξαρτώμενων μελών, όπως ίσχυε υπό το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς¹¹.

Βήματα ελέγχου για τη διενέργεια τεκμαρτού προσδιορισμού του εισοδήματος

Τα βήματα που ακολουθούνται ώστε να διαπιστωθεί εάν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση θα πρέπει να χωρήσει τεκμαρτός προσδιορισμός του εισοδήματος είναι τα ακόλουθα:

- Πρόσθεση των τεκμηρίων διαβίωσης του άρθρου 31 ΚΦΕ και απόκτησης περιουσιακών στοιχείων του άρθρου 32 ΚΦΕ. Έρευνα για τυχόν εξαιρούμενες δαπάνες, σύμφωνα με το άρθρο 33 ΚΦΕ.
- Σύγκριση του συνολικού τεκμαρτού εισοδήματος που εξευρέθηκε, με το συνολικό πραγματικό καθαρό εισόδημα του φορολογούμενου. Εάν το πραγματικό εισόδημα του φορολογούμενου είναι μεγαλύτερο του τεκμαρτού, δεν διενεργείται τεκμαρτός

⁹ Άρθρο 59 Ν. 4583/2018.

¹⁰ «Κατά το έτος υποβολής χωριστής δήλωσης των συζύγων, το εισόδημα των ανήλικων τέκνων, με την επιφύλαξη του τελευταίου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου, προστίθεται στα εισοδήματα του γονέα που έχει το μεγαλύτερο συνολικό εισόδημα και φορολογείται στο όνομά του. Αν οι γονείς έχουν ίσο ποσό συνολικού εισοδήματος, το εισόδημα του ανήλικου τέκνου προστίθεται στο εισόδημα του πατέρα και φορολογείται στο όνομά του. Σε περίπτωση που ένας εκ των γονέων έχει τη γονική μέριμνα, το εισόδημα του ανήλικου τέκνου προστίθεται στα εισοδήματα του γονέα αυτού. Η ρύθμιση αυτή ισχύει και για τα μέρη του συμφώνου συμβίωσης.»

¹¹ Άρθρο 19 παρ. 1 Ν. 2238/1994.

προσδιορισμός, αλλά φορολογείται το συνολικό πραγματικό καθαρό εισόδημα του φορολογούμενου.

- Εάν το τεκμαρτό εισόδημα είναι μεγαλύτερο του πραγματικού εισοδήματος του φορολογούμενου, εξετάζεται πρώτα η δυνατότητα κάλυψης ή περιορισμού της προκύπτουσας διαφοράς τεκμαρτής δαπάνης από το υπολειπόμενο καθαρό εισόδημα του συζύγου¹².
- Εάν απομένει ακάλυπτη διαφορά τεκμαρτής δαπάνης εξετάζεται η δυνατότητα κάλυψης της διαφοράς τεκμαρτής δαπάνης, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 34 παρ. 2 ΚΦΕ.
- Εάν η διαφορά τεκμαρτής δαπάνης καλυφθεί με κάποιο ποσό του άρθρου 34 παρ. 2 ΚΦΕ, ο φορολογούμενος θα φορολογηθεί για το συνολικό πραγματικό καθαρό εισόδημά του. Εάν, αντίθετα, απομένει ακάλυπτη διαφορά τεκμαρτής δαπάνης, αυτή θα προσαυξήσει το συνολικό (πραγματικό) καθαρό εισόδημά του. Ο φορολογούμενος δηλαδή θα φορολογηθεί για το συνολικό (πραγματικό) καθαρό εισόδημά του συν την ακάλυπτη διαφορά τεκμαρτής δαπάνης.

Παράδειγμα κατανόησης:

	Πραγματικό εισ.	Τεκμαρτό εισ.	Ποσό κάλυψης (34 παρ. 2 ΚΦΕ)
Σύζυγος Α	10.000	15.000	1.000
Σύζυγος Β	13.000	10.000	-

Το τεκμαρτό εισόδημα του Α (15.000 €) είναι μεγαλύτερο από το πραγματικό (10.000 €). Η διαφορά τεκμαρτού και πραγματικού εισοδήματος είναι 5.000 €. Η διαφορά αυτή θα περιορισθεί πρώτα κατά το ποσό των 3.000 € από το καθαρό εισόδημα της συζύγου Β που της απομένει προς κάλυψη τεκμηρίων. Η εναπομένουσα διαφορά τεκμαρτής δαπάνης του Α (2.000 €) θα περιορισθεί στη συνέχεια κατά το ποσό των 1.000 € που ο Α μπορεί να επικαλεσθεί κατ' άρθρο 34 παρ. 2 ΚΦΕ (π.χ. λόγω ανάλωσης κεφαλαίου παρελθόντων ετών: άρθρο 34, παρ. 2, περ. ζ' ΚΦΕ). Μετά τα παραπάνω, για τον Α απομένει ακάλυπτη διαφορά τεκμαρτής δαπάνης ποσού 1.000 €. Η διαφορά αυτή θα προσαυξήσει το συνολικό (πραγματικό) καθαρό εισόδημα του Α (10.000 €), ο οποίος θα φορολογηθεί τελικά τεκμαρτώς για το συνολικό εισόδημα ύψους 11.000 €.

¹² Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν.4172/2013), κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Δ' έκδοση), σελ. 469, 472

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Φορτσάκη Θ., Σαββαΐδου Κ., Τσουρουφλή Αν., Πανταζόπουλου Π., Φορολογικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη (6^η έκδοση), 2020, σελ. 141, 144-150

Φινοκαλιώτη Κων., Φορολογικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 371-483 και 458-461

Μπάρμπα Νικόλαου, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν.4172/2013), κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα (Δ' έκδοση), Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2022, σελ. 415-475

Τότση Χρήστου, Ερμηνεία Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων, Εκδόσεις Πάμισος, Αθήνα 2003, σελ. 390 επ., συμβουλευτική ανάγνωση

Βάση Νομικών Δεδομένων «ΝΟΜΟΣ», για τις αναφερθείσες δικαστικές αποφάσεις